

סיום מסכת בכורות

1. על מסכת בכורות (ס' דפים), הרביעית בסדר קדשים אחרי זבחים, מנחות וחולין

- א. שם המסכת: **בכורות** כריבוי של בכור כי המסכת עוסקת ב-3 סוגי בכורות, אדם, בהמה טהורה ובכור חמור.
- ב. מקום המסכת: המסכת בסדר קדשים כי, מחד, רוב המסכת דן בבכור בהמה טהורה, כהמשך והשלמה למסכת חולין שבסדר קדשים שדנה בדיני בעלי חיים טהורים (שחיטה, אכילה ומתנות כהונה). ומאידך, בכור בהמה טהורה מוקרב כקרבן ובכל הבכורות יש צד של קדושה, כי ה' הציל את בכורות ישראל במכת בכורות במצרים והקדיש לו את בכורות האדם והבהמה, וגם על האדם לקדש הבכורות בהתאם לסוג הבכור.
- ג. מבנה המסכת: המסכת עוסקת כאמור, בשלושה סוגי בכורות, מתחילה בבכור חמור כי דיניו מועטיו וזו מצוה חביבה. אחריו, רוב המסכת (פרקים ב-ו) מוקדש לבכור בהמה טהורה (שור, כבש, עז, לא חיה!). פרק ח דן בבכור אדם, ופרק ט דן במעשר בהמה הדומה לבכור בהמה טהורה.

2. תוכן המסכת: המסכת דנה בין היתר ב:

- ד. פטר חמור: מהות מצות פדיון פטר חמור (מתי, מי, במה וכיצד פודים, למי הכסף...), הבעלות על האתון וטיבה (ישראל, כהן, לוי, במקצת, הכל, שיתוף עם גוי, המלטה ראשונה... ערבוב אתונות...), אבי החמור (רק חמור, אחר), טיב הולד (מראה, עיוותים...), דין פטר החמור לפני ואחרי פדיון, עריפה (מהי, מי וכיצד מבצע...).
- ה. בכור בהמה טהורה: המקרים בהם חל דין בכור בהמה טהורה (כל בהמה, רק ראויה לקרבן, פסולי הקרבה...), הבעלות על הבהמה (ישראל, כהן, לוי, שותפות, שיעבוד, קנייה ומכירה...), טיב הבכור (מי אביו, עיוות, תאומים, יוצא דופן, ספק בכור...), דיני הבכור עצמו (גיזה, צמר, הקרבה, חזקת מבכירה, מניקה, הגיל (מ-עד), מהו ולד, נפל, קנייה ומכירה ומועדה...), מתי וכיצד הבכור ניתן לכהן, לאיזה כהן, התמורה, אכילת הבכור, זמן פדיון, דיני בכור בעל מום (איזה מום, מי קובע, אצל מי, הטלת מום, קדושתו, שחיטתו...).
- ו. בכור אדם: הגדרת בכור לאם, לאב, ביחד ולחוד, חובת הפדיון (על מי, איזה בכור לפי זהות האב והאם, ישראל, כהן, לוי... מתי, ע"י מי, במה, בכמה, תהליך הפדיון...). זכויות וחובות הבכור, בכור לפדיון ולנחלה, דין נפל והבא אחריו, יוצא דופן, ספק בכור (ערבוב וולדות ויולדות...) ועוד.
- ז. מעשר בהמה: הגדרת המצוה (באלו בהמות, מתי, ממה, כמה וכיצד מעשרים, ממין אחד על אחר, מקום הבהמות, בארץ בחו"ל...), דין הבהמות טרם המעשר, עישור שגוי, שגיאות בתהליך העישור, ספק בעישור ועוד.

3. מנושאי המסכת:

- ח. פטר חמור: רק פטר רחם שהוא ולד חמור בן חמור (לא בן סוס ולא סוס בן חמור) השייכים לישראל (לא כהן או לוי) לבדו, ללא שותפות כלשהי עם גוי בולד או באם (אף לא בחלק מאוזן, או ביכולתו לגבות חובו ממנו), נחשב פטר חמור החייב פדיון בשה או בעריפה, בסכין גדולה מהעורף ובקבורה ואסור בהנאה. בספק פטר חמור, הוא אסור בהנאה אך הבעלים חייב להפריש ששה לפדיונו מבלי לתת אותו לכהן (המוציא מחברו עליו הראיה). בכור חמור - נפדה בשה וניתן לכהן. חמור שלא נפדה חובה לערוף אותו ולקבור אותו.
- ט. הפדיון: פטר חמור נפדה בשה - רק כבש או עז - כלשהו (גדול, קטן, זכר, נקבה, כלאיים, תם ובעל מום) חי (לא שחוט ולא טריפה) בשווי כלשהו. ובאין שה הוא נפדה בשווי המלא בכל שווה כסף וניתן לכהן. אין לתת פטר חמור לא פדוי לכהן אלא אם הכהן מפריש ששה לפדיונו בפני הנותן. פטר חמור טרם פדיון אסור בהנאה. לאחר פדיון שניהם, החמור והשה או הכסף, חולין לגמרי.
- י. ביטול פטר חמור: כדי להיפטר מחיוב בפטר חמור, אפשר למכור או ליתן במתנה את האתון לגוי, או לעשות בה שותפות כלשהי עם כל אדם. שכן רק בעלות בלעדית ומלאה של ישראל באתון טרם המלטה מחייבת פדיון.
- יא. בכור בהמה טהורה: בכור בהמה טהורה שהוא "ממין אמו" (כבש בן כבשה...) או עם "מקצת סימני אמו" (כבשה שילדה כמין עז עם כמה מ"סימני אמו") של ישראל, כהן או לוי, קדוש קדושת הגוף מלידתו וניתן לכהן המקריבו על המזבח. בכור של בהמה פסולת המוקדשים (נפל בה מום לאחר שהוקדשה לקרבן ובכך נפסלה לקרבן ונפדתה) אין לולד דין בכור כי לאם יש עדיין קדושת קרבן. אבל, בהמה שהוקדשה לאחר שנפל בה מום ונפדית היא חולין ועל הולד הבכור שלה יש דין בכור. בספק בכור, נוהגים מחד, לפי "המוציא מחברו עליו הראיה", ומאידך, בשל ספק איסור בכור, הוא אסור בגיזה ובעבודה (לבעלים) ומותר בשחיטה רק לאחר מום.
- יב. קדושה: בכור בהמה טהורה קדוש בקדושת גוף משעת לידתו. על בעליו לגדלו אצלו 30 יום (בבהמה דקה) או 50 יום (בבהמה גסה) ואז יתן אותו לכהן ללא תמורה. על הכהן לשוחטו כקרבן במקדש בשנתו הראשונה ונאכל לכהן ובני ביתו בטהרה בכל ירושלים. אם נפל בו מום, הוא עדיין אסור בגיזה ובעבודה, עד שישחט בקדושתו (בתוך שנתו או עד 30 יום מיום שנעשה בו מום, גם אם ימים אלו גלשו מתום שנתו) ואז נאכל כחולין בכל מקום, אך אסור למכור את בשרו כבשר חולין. קביעת המום בבכור בהמה טהורה רק ע"י חכם ולא ע"י כהן, כי הוא חשוב על הטלת מום בבכור משיקולים כספיים שלו.
- יג. ספק מבכירה: הקונה בהמה מגוי וילדה אצלו זכר, אם אינו יודע אם היא כבר ביכרה או לא, הולד ספק בכור, בין אם הקניה היתה טרם גיל הלידה הרגיל שלה (כי אולי עברה הפלה) ובין שנקנתה לאחר חלוף גיל הלידה (כי אולי טרם ילדה). בהמה שנקנתה מישראל היא בחזקת מבכירה, כי חזקה על המוכר שיוודע על כך לקונה בשל האיסור שבכך. גם בהמה מניקה היא בחזקת שכבר ילדה. בשני המקרים אין לולד דין בכור.
- יד. שיער בכור: אסור לגזוז שיער בכור בדרך גיזה (לא תלישה) ורק מתוך כוונה לגזוז אותו. מותר לתלוש שיער בכור כדי לבדוק בו מום על יד חכם. אולם, בכל מקרה, שיער הבכור אסור בהנאה בלי תלות לצורה או לסיבה לקבלת השיער (נתלש מאליו, או ניטל משחוט או מת), בין טרם התרת הבכור לשחיטה ובין לאחריה.

טו. פסולי מוקדשים: בכור שנפל בו מום (עובר או קבוע ב-אוזן, עין, חוטם, פה, שיניים, שאר הגוף, אברי רביה ורגליים. כגון, "מום פסח או עור כל מום רע" (דברים טו, כא), מום גלוי כחסרון איבר או שמבטל תפקודו ועוד), ע"פ עדות אדם (לעתים מומחה) לא כהן ולא אשתו (כי כהן חשוד על המום, אף שהוא רכוש), לא נפדה (כשאר כל פסולי המוקדשים) ונתר בקדושתו ואסור בגיזה ובעבודה. אך מותר בשחיטה ונמכר באומד בבית. כך הדין גם במעשר בהמה השייך לבעליו.

טז. בכור אדם: הוא בכור לאם ו-או לאב. בכור לאם הוא "פטר רחם" לאמו, נולד ראשון לאמו (כל אם בנפרד, גם מאותו אב). יכולים להיות כמה בכורות פטר רחם לאותו אב (מכמה נשים), ובלבד שאין הוא בן של, כהן, לוי, בת כהן או בת לוי. כל בכור כזה קדוש וחייב בפדיון. בכור לאב הוא הבן הראשון לאביו, ראשית אוננו (יש לו רק אחד אף אם אינו פטר רחם). בכור זה הוא בכור לנחלה היורש כפול מעיזבון אביו, הוא לא קדוש ולא חייב בפדיון.

יז. פדיון הבן: זכר "פטר רחם בישראל" ראשון לאם ישראלית (גם גויה שנתעברה לפני גיור וילדה לאחר גיור, אך לא בת כהן או לוי, לא יוצא דופן (ניתוח קיסרי) ולא אחרי נפל שנרקמו איבריו (אחרי 40 יום להריון) הוא קדוש כבכור וחייב בפדיון מכהן ב-5 שקלים בשקל הקודש, 20 גרה כסף נקי לשקל או בשווה כסף (אך לא בקרקע, עבד או שטר) לאחר היותו בן חודש (30 יום). כהן רשאי להשיב הכסף לאב וכך נהוג, ובלבד שהאב נותנו לכהן בגמירות דעת מלאה. חזקה על אב שפודה בנו בזמן, ומי שאביו לא פדאו חייב לפדות עצמו. בספק פודים הבן בלא ברכה.

יח. בכור לנחלה: בן זכר ראשון לאביו, ראשית אוננו, בלא קשר לאם, זכאי לירש פי שניים מעיזבון אביו בעת מותו, אך רק במוחזק (מה שמצוי בעת המוות) ולא "בראוי" (מה שעתיד להיות מהשבחה, ירושה, זכייה, מתנה וכו' לאחר המוות). במקרי ספק, המוציא מחברו עליו הראיה.

4. הפרק האחרון: מעשר בהמה נכלל במסכת בכורות בשל דמיונו לבכור בהמה טהורה. שניהם קדושים ומוקרבים כקרבת בירושלים, קדושת שניהם מותנית בתנאים שונים, ועוד ובכלל זאת:

יט. מעשר בהמה: מעשר בהמה חל רק על מין במינו (צאן - כבשים ועזים או בקר ולא מזה על זה), רק על בהמות השייכות לאדם לבדו (כולל של כהן או לוי), מכל סוג ומין (כולל בעלי מומין) שנולדו אצלו באותה שנה (מר"ה עד ר"ה), ועל לא פחות מ-10 בהמות המצויות בבעלותו בטווח של עד 16 מיל. המעשר מוקרב במקדש ונאכל לבעליו בירושלים. העישור נעשה ב-3 מועדים ("גרות") בשנה, ב-15 יום לפני כל רגל. אין למכור או לשחוט בהמות לפני מועד העישור. העודף בעישור מסוים מועבר לעישור במועד שאחריו. מעשר בהמה חל בארץ ובחו"ל בפני הבית ולאחריו, אך לא מעלין אותו מחו"ל לקרבן (וגם בכור בהמה), אלא מחכים שיפול בו מום ואוכלים אותו שם.

כ. אופן העישור: כונס כל הבהמות לדיר ומוציאים מפתח צר ומונה אותן אחת אחת (בדיעבד גם מניה בזוגות, שלשות וכו' כשרה) ומסמן בצבע (סיקרא) כל עשירי (כל אשר יעבור תחת השבט...!), כולל טעות במניה, מתקדש כמעשר. נטילה בלא מניה אינה עישור. בימנו אין מעשרים מעשר בהמה מחשש למאכל מעשר תמים בחוץ.

5. המשנה האחרונה: דנה במקרה ששניים יצאו כאחת (במנייה בזוגות או מפתח לא צר), ב-טעה וקרא ל"תשיעי" "עשירי", ל"עשירי" "תשיעי" ול"אחד עשר" "עשירי". לדעת רבי מאיר שלושתם מקודשין - תשיעי נאכל במומו, עשירי מעשר, ואחד עשר קרב שלמים.

6. קטע הסיום: החל מ- "איתמר, האומר לשלוחו: צא ועשר עלי." - שליחות במעשר בהמה לעומת מעשרות

מעשר בהמה פרק תשיעי בכורות סא ע"א

איתמר האומר לשלוחו: "צא ועשר עלי". רב פפי משמיה דרבא אמר: קרא לתשיעי 'עשירי' - קדוש, וְלֹאֲחַד עֶשֶׂר 'עשירי' - אינו קדוש. וְרַב פֶּפְאֵא אָמַר: אֲפִילוּ קָרָא לְתִשְׁעֵי 'עשירי' - אינו קדוש, דְאָמַר לֵיהּ: לְתַקְוֵי שְׂדֵרְתֵיךָ וְלֹא לְעוֹתֵי. וּמֵאֵי שְׁנָא מְהָא דְתַנֵּן: הָאוֹמֵר לְשִׁלּוּחוֹ "צא ותרום" - תוֹרֵם כְּדַעַת בְּעַל הַבֵּית. אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ דְּעַתָּה שָׁל בְּעַל הַבֵּית - תוֹרֵם כְּבִינּוּנֵית אֶחָד מִמְחֻמְשִׁים; פִּיחַת עֶשְׂרָה או הוֹסִיף עֶשְׂרָה - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה? אָמְרֵי: "הֵתֵם פִּינּוֹן דְּאִיכָא דְתַרִּים בְּעִין יָפָה, וְאִיכָא דְתַרִּים בְּעִין רְעָה - אָמַר לְהִכֵּי אֲמַדְתִּיךָ. הֵכָא - טְעוּתָא הִיא, אָמַר לָא אֵיבְעֵי לָךְ לְמִיטְעֵי.

הדרך עלך מעשר בהמה וסליקא לה מסכת בכורות

7. הערות לסיום: מעשר בהמה לעומת מעשר שני:

כא. אף שמדין תורה מעשר בהמה חל על כל בהמה, על כל אדם, בארץ ובחו"ל, בזמן המקדש ואחריו, בכל זאת בימנו לא מעשרים בהמות. לעומת זאת, למרות שמעשר שני מפירות וירקות בזמננו הוא רק מדרבנן, בכל זאת גם כיום חובה להפריש תרומות ומעשרות, כתנאי לאכילתם, ונוהגים בהם קדושה ולא ניתן להימנע מהפרשתם.

כב. ההסבר להבדל: פירות וירקות, טרם הפרשת תרומות ומעשרות מהם, אסורים באכילה משום טבל. אבל, בהמות טרם עישורן אין בהן שום איסור או קדושה. רק לאחר עישור הבהמות, מעשר הבהמה נהיה קדוש שמוקרב ונאכל בירושלים. לכן, כל עוד הבהמות לא עושרו דינן כחולין לכל דבר. ולכן, מחשש לאכילת מעשר בהמה הקדוש מחוץ לירושלים, לא מעשרים בהמות בימנו.

תזכו למצוות!